

Raketibaas meie metsades

Napilt noorukiea jagu aastaid on möödas ajast, kui meie marjuline või seeneline ei julgenud võr- rasse metsatukka sisenedagi, kartes kohata seal okastraadiga piiratud ala ja sellel silti "Stoi! Zapret- naja zona!" Või veel hullem – et pöösast pistetakse automaadi toru välja ja käratakse: "Stoi! Streljat budu!" Rahvasuus ringleb hulk jutte-linnalegende sellistest ootamatutest kohtumistest.

Jüri Pärn, Mati Öun
Fotod Margus Hergauk, Mati Öun, reprod

Küllap on igatiks meist metsades kändides sattunud salapärase- le jäänukitele hiljutisest, ligi pool sajandit kestnud okupatsioonia- jast – katkenud okastraadiga piiratud aladele, kus esialgu otstarbutuina tun- duvad ehitised ja mullavallid ning nõ- geseid ja maltsa täis kasvanud välja- kud.Selge, et tegemist on mõne endi- se Nõukogude armee väeosa või liht- salt OBJEKTI territooriumiga.

Kümme aastat tagasi, aastal 1995, võttis Eesti kaitseministeerium üle terve Eestimaa arvele 1565 sellist objekti. Pisiske Eesti ja poolteist tuhat sõjalist objekti! Kuidas kellelegi, kuid mõnedel (või paljudel?) meestel kerkivad nüüd mälusopikestest esile neist põnevaim- ad – raketibaasid. Siinkirjutajate reh- enduste kohaselt jagus Eestimaaile 57 baasi koos rohkem kui 1300 raketiga. Päris igas metsatukas neid ei olnud, aga igas suuremas metsas võis ikka ühe-kahe raketibaasi peale sattuda. Tollal olid need meiesuguste jaoks sü- gav saladus, millest ükski hingeline väl- jaspool baase kindralite arvates mida- gi teada ei tohtinud. Naerukoht, mis muud...

Tänaseks on üht-teist muutunud ja nii mõnedki saladused lahenevad. Nüüd teame, et Eesti praegusist piiri- des oli 9 strateegiliste keskmääraketti- de baasi ja 48 õhutorjerketti-de baasi. 90 Tehnikamaailm 2/2006

Neist mõlemaist, raketidest ja nende baasidest me seekord veidi jutustame- gi.

Eestist ähvardati Euroopat

Alustame suurimatest, strateegilistest raketidest R-12 ja R-12U, milliste len- nukaugus oli vastavalt 2000 ja 2150 km. Ameerikasse need muidugi ei oleks lennanud, Lääne-Euroopasse aga kuni Inglismaani ja Prantsusmaani küll. Rakett R-12 oli kadunud NSV Liid- dus seeriatootmises 1958.aastast;selle pikkus oli 22,1 m ja kaal vedelkütusega tangitult 41,7 t.Raketi tuumalõhkepea kaal oli 1,6 tonni ja lõhkevõimsus ca 1 megatonn ehk teistsi võrdus see miljoni tonni trotüüli plahvatusesele. Sellise ilmkärakaga oleks saanud päris suure linna maapinnalt pühkida ja as- jaolul, et raketi R-12 kõrvalekalle oma sihtmärgist pärast 2000 km läbilen- damist oli kuni 5 km, ei olnud erilist tähtsust. Pealegi võeti 1964. aastast nõukogude raketiväe relvasusse selle raketi nii-õelda parendatud variant R-12U, mille lennukaugus oli 2150 km ja lõhkevõimsus 2,3 megatonni.

Eestis oli rakette R-12 kaheksas baasi: Lääne-Virumaal Raekülas ja Rohul, Läänemaal Piirsalus, Harjumaal Lintsis, Võrumaal Sännas ja Nursipalus ning Valgamaal Soontagal ja Unikülas. Ra- kette hoiti neis baasides maapealses

Raketikompleksil S-75 võis kasutada ka tuumalõhkepeaid.

sid

Seniit-raketikompleksi S-200 raketi lõhkepea kaalus 217 kg, millest 88 kg langes lõhkeainele ja ülejäänud (106 kg) kildudena laiali-paiskuvale 35 000 metallitükikesele. Pildil on "vennaliku abina" saadud raketikompleksi juures askeldamas Poola sõjaväelased.

pinnasega kaetud raudbetoonangarides horisontaalasendis; tuumasõja signaali saamisel oleks nad sealt välja veeretatud, raketipaigaldamismasinatega startiplatsidele asetatud ja "imperialistide" suunas minema läkitatud.

Uhes baasis, Vilaski metsas Valgemaal, paiknesid raketid R-12U neljas maaluskes umbes 30 m sügavuses šahtis.

Eestis asunud keskmaarakettide baasid allusid NSV Liidu strateegilist

raketivägede 50. raketiarmeele (oli ka selline!). Nad jagunesid nelja raketipolgu vahel ja moodustasid üheskoos kaardiväe raketidiviisi, mille staap asus Lätis Valkas, mõnikümme meetrit Eesti piirist.

Mäletatavasti sõlmisid NSV Liit ja USA 1987. aastal kesk- ja lähimaarakettide likvideerimise lepingu. Selle lepingu kohaselt saadeti laiali ka 50. raketiar mee ja okupatsiooni lõpuajal ei olnud Eestis enam ühtegi strateegilist

raketti. Võisime kergendatult hingata, sest kadusid ka meile sihitud raketid.

Maa-õhk

Hoopis rohkem, neli tosinat, oli Eestis õhutorjurerakettide baase. Neis oli nelja erinevat tüüpi rakette ehk nagu Venemaa ametlikus terminoloogias öeldi – neid oli neli erinevat kompleksi.

Neist raketikompleksidest vanim oli S-75, mille esimene variant Dvina tuli NSV Liidu õhukaitsevõrgede relvastuse 1957. aastal. Üsna pea, 1959. aasta juulis, jõudis esimene selline raketikompleks ka Tallinnas asunud 1142. seniitsurtükipolgu käsutusse. Seni olid sellel polgul olnud 100 mm õhutorjekahurid.

Okupatsiooni lõpuajal oli raketikomplekse S-75 seitsmes baasis. Nende raketid tüübid olid V-750M ja V-755, kaal 2,16–2,40 t ning pikkus 10,73–10,78 m. Raketid esimene astet töötas tahkel ja teine vedelkütusel; meil kasutusel olnud raketid viimaste mudelite lennukaugus oli vast üle 30 km ja tabamiskõrgus kuni 25 km. Raketi lõhkepea kaal oli 190–196 kg; sel raketikompleksil oli ka tuumalõhkepeaga raket V-760.

Vanema põlvkonna lugejaile on vast huvitav teada, et just seniit-raketikompleksiga S-75 lasti 1. mail 1960 Sverdlovski lähedal alla USA luurelen-

▲ Raketipatareid S-125 olid Eestis ühed levinuimad, kokku oli neid 21 divisjonis.

► Ehitiste ehituskvaliteet kõikus divisjonides seinast seinast – oli üpris korralikke, kus oli natuke mõeldud ka isikkoosseisule, ja samas ka tõelisi "ehituskunsti imesid" strobitilt. See näide on Saaremaa Orikülast.

Kahte keskmääraketti R-12 mahutanud angaar Nursis ehk Nursipalvus Võrumaal.

▲ Keskmäärakettide R-12 angaar Piirsalus Läänemaal.

◀ Sellise raketite tulistati 1961. a alla F. Powers.

nuk U-2, mida piloteeris Francis Gary Powers. Et minut varem oli samast raketipatareist välja lastud raketiga alla tulistatud vene oma hävituslennuk Su-9, sellest muidugi tolaeagne puna-propaganda vaikus. Su-9 piloot hukkus, Powersil aga õnnestus langevarjuga maanduda ja pärast näidiskohtuprotsessi NSV Liitu vangki jääda.

Kolm aastat varem, 11. mail 1957, oli aga New Yorgis arreteeritud nõukogude luuraja Martin Collins, kes sai NSV Liidus tuntuks Rudolf Abeli nime all ja kelle pärisnimi oli Wilhelm Fischer. Luurepõlvnikku Abel-Collins-Fischeri andis üles ta alluv, sealsamas New Yorgis elav KGB alampolkovnik Reino Haihanen. See venestunud soomlane oli kõva joomamees, kel oli mitmeid kordi olnud tegemist politseiga, kui ta peksis oma soomlannast naist, ning kes mitmeid kordi jäi vahele purjuspäi auto juhtimisega. Haihanen kartis, et karm ülemus Abel saadab ta tagasi NSV Liitu ja otsustas sündmusi ennetada üle-muse ülesandmisega.

Ja nii juhtuski, et "räpane ameerika spioon Powers" vahetati välja "vapra nõukogude luuraja Abeli" vastu, nagu tolaeagne sovetlik ajakirjandus seda sündmust nimetas. . .

Pisikesed pahategijad...

Levinuim seniitraketikompleks Eestis asunud raketipatareides oli NSV Liidu lõpuaegadel S-125. Seda oli siin 21 raketibaasis ehk divisjonis.

Ka kompleks S-125 oli üsna vana, relvastusse võeti ta juba 1961. aastal. Kompleks kasutas rakette V-601P, mis olid tunduvalt väiksemad ja kergemad eespool vaadelduist. Nende raketite kaal oli 980 kg, pikkus 5,88 m, lennukaugus kuni 25 km ja tabamiskõrgus kuni 18 km. 20. sajandi teise poole sõdade praktika näitas, et sellest kõrgusest piisas pea kõigi pommi- ja hävituslennukite vastu, ainult erihitusega

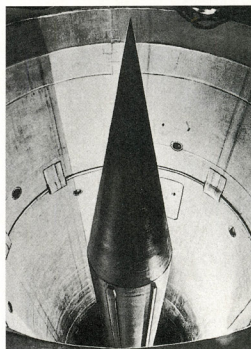
luurelennukid lendasid kõrgemalt. Aga raketikompleksi S-125 hoopis tähtsam omadus oli see, et raketidega V-601P sai tabada lendavaid sihtmärke ka juba 20 m kõrgusel maapinnast. Vaadeldud raketikompleksil S-75 oli selleks miinimumkõrguseks, olenevalt raketi tüübist, 0,5–3,0 km ja USA lendurid said Vietnami sõjas üsna pea selgeks – lennata tuleb madalalt, siis ei ole venelaste-vietkonglaste raketid üldse ohtlikud!

Raketi V-601P lõhkepea kaal oli 73 kg. Muidugi lõõnaks selline lõhkepea iga lennuki sodiks, aga ega õhutõrjehävitajad ole arvestatudki otsetabamisele, vaid lõhkemisele oma sihtmärgi lähedal. Raketi V-601P lõhkepea annab plahvatades keskeltäbi 4500 kildu ja mõni neist ikka tabab lennukit eluliselt tähtsasse kohta ka siis, kui plahvatus toimub ohvrilt mõnekümne meetri kaugusel.

...ja suuremad pahareid

NSV Liidu lõpuaastail oli Eestis ka 11 suure tegevusraadiusega seniitraketikompleksi S-200. Selle raketid V-861 kaaluvad 8,0 t ja on 10,76 m pikad. Raketi tegevuskaugus on 7–240 km ja tabamiskõrgus ulatub 50 meetrist 35 kilomeetrini. Raketi lõhkepea kaalub 217 kg, sellest 88 kg moodustab lõhkeaine ja 106 kg kaaluvad umbes 35 000 metallitükikest, mis selle lõhkeaine plahvatusel laiali lendavad. Muide, raketi V-861 lõhkepea pöördub märgist möödumisel märgi poole ja raskatab oma kümned tuhandet tehiskillud teele just selle suunas.

Õhutõrjeraketikompleksi S-200 olevat Lääne luure 1964. aastal esmakordselt märganud just Tallinna lähedal. Kuni 1986. aastani paigutati neid NSV Liidus 130 linna lähiste, kokku 1950 stardiseadet. Nagu nimetatud komplekse S-75 ja S-125, müüdi ka kompleksi S-200 venesõbralikele välisriikidele.

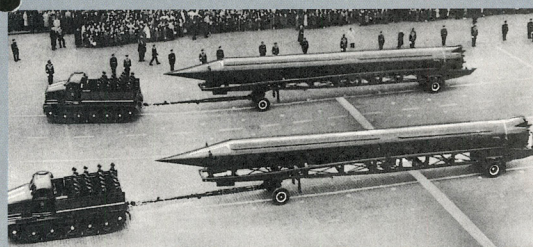

◀ Ballistiline raket stardisaihtis. Foto pole küll tehtud Vilaski metsas Valgamaal, kuid piit võis olla üpris samane.

▶ Eestis paiknenud raketikompleksidest olid moodsaimad S-300, mis olid paigaldatud raskevookeile MAZ.

▲ Keskmaarakettide R-12 maketid osalemas Moskvas Punasel väljakul paraadil.

► Keskmaaraketi R-12 stardialus Sänna baasis Võrumaal.

◀ "Raketsükutest" ohvitserid olid oma teenistusega Eestis vist üpris rahul: ikkagi Lääs, lisaks üpris korralikud elamud ilusates kohtades: 1 – ohvitseride elamu Muhus Piirli ja 2 – üks ohvitseride elamu paljudest Kella-Joal.

► Vaade Oriküla raketibaasi komandopunktile ja raketihooldlale, sellisena üsna tüüpiline paljudele divisjonidele.

Üks neljast keskmaaraketi R-12U kinni-
betoneeritud sahtist Vilaski baasis Valga-
maal.

NSV Liidu lagunemise järel jäi neid li-
saks Venemaale veel Ukrainasse, Ka-
shahstani, Moldovasse ja Usbekistani.
Neist üks Ukrainasse jäänud rakett sai
aga 2001. aasta 4. oktoobril 78 inime-
sele surmatoojaks. Nimelt lasti Krim-
mist Ukraina õhutorjujate poolt õp-
puste käigus välja rakett, mis oma len-
dava märgi asemel püüdis sihttradaris-
se Gruusia ranniku lähedal lendava Ven-
emaa reisilennuki Tu-154. See tuli Tel-
Avivist ja pidi lendama Novosibirskisse,
kuid sinna ta ei jõudnudki. Lennanud
läbi 225 km, põrutas ukrainlaste rakett
selle õnnetu lennuki alla; hukkus 66 rei-
sijat ja 12 meeskonnaliiget.

Lühikest aega oli Eesti pinnal ka üks
moodsam NSV Liidu seniittraketi-
kompleks S-300. Selle kompleksi esi-
mese variant võeti vene õhutorjävä-
gede relvastusse 1978. aastal ja erine-
valt eespool mainitustest olevat see ol-
nud võimeline puruks lastma ka ballis-
tilisi lähtegevurakette.

Eestisse toodi 1990. aastal selle
kompleksi liikurvariant S-300PS, mis oli
relvastusse tulnud 1982. aastast. Kõik
selle kompleksi elemendid – koman-
dopunkt, radarid, stardikompleksid jm
olid paigutatud MAZi raskeveokitele.
Erinevalt eelmistest Eestis kasutusel ol-
nud õhutorjærakettidest olid selle
kompleksi raketid 5V55R ja 5V55KD
paigutatud konteinerisse ning startis-
id vertikaalasendis. Avalikustatud
andmed nende raketite kohta on
väga lakooniilsed: 5V55R kaalus 1664
kg, lennukaugus 75 km, mootor töötas
tahkel kütusel; 5V55KD oli veidi ker-
gem ja väiksema lennukaugusega –
vastavalt 1480 kg ja 47 km.

Ohvitseride töötatud maa

Eestis asunud õhutorjærakettide divi-
sjonid ehk rahvakeeles raketipatareid
või raketibaasid allusid Leningradi lä-
94 Tehnikamaailm 2/2006

hedal Täitsõ asulas paiknenud (ja vast
veel praegugi paikneva) 6. üksiku pu-
nalipulise õhukaitsesarmee juhatusele.
Lõviova siinseist divisjonidest (45) kuu-
lus 14. õhukaitsedivisiile, mille staap
asus Tallinnas tsariaegsetes Juhkenta-
li kasarmutes. Selle diviisi viimane ülem
oli Dagestanist pärit tabassaraani vürst
lennuväe kindralmajor Zijautdin Ab-
durahmanov. Diviisi koosseisus oli
õhutorjærakettide, raadiotehnika, hävi-
tuslennukite ja tagalaväeosi; meid hu-
vitavad sedapuhku vaid esimesed.

Keila-Joa mõisas oli end mõnusaal-
sisse seadnud 94. seniittraketibrigadi
juhtkond. Brigaadil oli 17 seniittraketi-
diviisijoni Harju- ja Läänemaal; neist 3
sealsamas Keila-Joa lähikonnas, 2
Pahklas ja 2 Paldiski lähedal Pakri pool-
saarel. Lisaks üksikud divisjonid Harju-
maal Iru, Rohuneemes, Murastes,
Naissaarel, Raudalus ja Nõva lähedal
Kiviojal; ning Läänemaal Rohukülas ja
selle ligiald Karatumas, Sutlepa lähedal
Aulepas. Olgu öeldud, et Keila-Joal
asus ka salapärane eraldi aiaga ümbrit-
setud ehitis "Pantsõr" (soomus) ehk ra-
jatis 62, milles hoiti spetsiaalautodel
kolme paigaldusvalmis tuumalõhke-
pead kompleksi S-200 raketite jaoks.

Rakveres tundis end peremehena
207. seniittraketibrigadi juhtkond. Bri-
gaadil oli 12 raketidivisjoni Harjumaal,
Järvamaal ning Lääne- ja Ida-Virumaal.
Neist Harjumaal Lehtses ehk Tõörakõ-
vel kolm divisjoni; Kupul, Jumindal ja
Neemel igaühes üks divisjon. Järva-
maal Kurul oli üks divisjon; Lääne-Viru-
maal Päides, Kutsalas, Noonul ja Lahel
igal pool üks divisjon; Ida-Virumaal Ki-
viõli külje all ja Lüganasel kummaski
üks divisjon.

Saarlaste pealinnas Kuressaares oli
end sisse seadnud 210. punalipulise
seniittraketibrigadi juhtkond. Ja miks
ka mitte – ikkagi saare õlu ja suitsuan-

gerjad iga päev käepärast. Viru Valgest
veel praegugi jagus üle Eesti ka teis-
tele brigaadidele. Vene ohvitserid on
elupõliselt osanud kangetest jooki-
dest ja heast sakumendist lugu pida-
da!

Kuressaare brigaadil oli erinevatel
aegadel 12–16 raketipatareid Saare-
-, Muhu- ja Pärnumaal. Tihedamalt oli
neid Saaremaal Karujärve ümber, kus
oli 3-4 patareid – ei tea, mis varandus
küll selle järve põhjas peitus, et seda nii
kiivalt kaitsta kavatseti?! Saaremaal oli
õhutorjærakettide patareisid ühekau-
pa veel Orikülas, Kallemael, Maantee
küla lähedal, Paatsel, Tagarannal, Tam-
mesel, Tehumardil ja Laadlas. Muhulas-
tele pakkusid õhukaitses patareid Piiril
ja Liival. Pärnumaal on tihedam raketi-
patareide "leiukoht" Reiu kant, kus neid

oli kolm; üksikud patareid olid ka Rida-
lepas ja Liul.

Lõuna-Eestigi ei olnud neil aega-
del ilma õhukaitseta. Vanade sakalas-
te ja ugalaste järeltulijale pakkus se-
da 115. seniittraketi polk, mille staap
oli Valgas. Polgul oli eri aegadel 4–10
raketipatareid Pärnu-, Tartu-, Valga- ja
Viljandimaal ning Põhja-Lätis Härg-
mäe kandis. Sellelgi polgul oli kaks
patareid Pärnumaal Reiu kandis ja
üks Liul; lisaks veel Ridalepas. Tartu-
maal oli neil tublidel õhutorjærpoistel
baas Rõngus; Valgamaal Sangastes
ja vast ka Taheval; Viljandimaal aga
Rutu mäel.

Ja ongi meil veel nimetamata vaid
204. kaardiväe seniittraketi brigaad, kes
oma rakette peitis Ida-Virumaa karu-
metsades. Selle brigadi staap asus

▲ Rakette hoiti hoidlates selleks ehitatud alustel. Foto Keila-Joalt.

▼ Üks paljudest Keila-Joal asuvatest ohvitseride elamutest.

Raketikompleksid S-75 kuulusid N. Liidu relvastusse juba 1957. aastast, kuid ka okupatsiooniaastate lõpul oli neid Eestis veel seitsmes baasis.

◀ "Pantsör" – hoidla tuumalohkepeade tarbeks.

▶ Kelle jaoks kola ja kelle jaoks salapära...

vast praegugi lähi-Venemaal Kingissepa linna ligilgal Kjørstovos. Siinpool Narva jõge oli sel brigaadil kolm raketi-patareid – Utrias, Vokal ja Sakal.

***

Tänaseks on see kunagine supermilitaarsus meie jaoks möödanik. Ühest küljest hulk lagastatud maad, mille uuestikultuuristamine hulga väeva ja raha nõuab. Teisest küljest aga on seegi osa meie ajaloost. Tahame me seda või ei taha. On kuulda, et mitmel pool näidatakse kunagisi raketibaase väliskülalistele. Miks ka mitte – meie seene-metsade salapäraseid sammaldunud ehitised paistavad lääneeurooplastele, ameeriklastele ja teistele kaugelt tulnutele hoopis erinevalt kui meile endile. [22]

